

Maria FILIPIAK
Cezary RITTER

JAN PAWEŁ II NA TEMAT EUROPY
Bibliografia adnotowana wypowiedzi: 1978-1994
(Wybór)

Wykaz skrótów

IGP – *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* [Città del Vaticano].

I (1978), ss. 477.	IX (1986) t. 1, ss. 2204.
II (1979) [t. 1], ss. 1729.	IX (1986) t. 2, ss. 2242.
II (1979) t. 2, ss. 1574.	X (1987) t. 1, ss. 1482.
III (1980) t. 1, ss. 1983.	X (1987) t. 2, ss. 2582.
III (1980) t. 2, ss. 1869.	X (1987) t. 3, ss. 1812.
IV (1981) t. 1, ss. 1292.	XI (1988) t. 1, ss. 1073.
IV (1981) t. 2, ss. 1313.	XI (1988) t. 2, ss. 2625.
V (1982) t. 1, ss. 1376.	XI (1988) t. 3, ss. 1405.
V (1982) t. 2, ss. 2497.	XI (1988) t. 4, ss. 2317.
V (1982) t. 3, ss. 1751.	XII (1989) t. 1, ss. 1945.
VI (1983) t. 1, ss. 1730.	XII (1989) t. 2, ss. 1783.
VI (1983) t. 2, ss. 1496.	XIII (1990) t. 1, ss. 1885.
VII (1984) t. 1, ss. 2016.	XIII (1990) t. 2, ss. 1888.
VII (1984) t. 2, ss. 1708.	
VIII (1985) t. 1, ss. 2081.	
VIII (1985) t. 2, ss. 1683.	

NP I – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, I (1978), Poznań, Warszawa 1987, ss. 220.

NP II, 1 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, II (1979) t. 1, Poznań 1990, ss. 793.

NP II, 2 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, II (1979) t. 2, Poznań 1992, ss. 753.

NP III, 1 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, III (1980) t. 1, Poznań, Warszawa 1985, ss. 875.

NP III, 2 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, III (1980) t. 2, Poznań, Warszawa 1986, ss. 924.

NP IV, 1 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, IV (1981) t. 1, Poznań 1989, ss. 611.

NP IV, 2 – Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, IV (1981) t. 2, Poznań 1989, ss. 572.

ORpol. – „L'Osservatore Romano” wyd. polskie 1(1980) -

1979

1. *Europejska odpowiedzialność i solidarność* (Do Prezydium Parlamentu Europejskiego, 5 IV), NP II, 1, s. 334-336; toż: *Responsabilità e solidarietà nel cammino dell'Europa*, IGP II, 1, s. 796-799.

Jedność Europy budowana jest przez ludzi, mieszkańców Europy. Narzędziem tego budowania są instytucje i organizmy międzynarodowe. Ich działalność musi odpowiadać rzeczywistym potrzebom historycznie ukształtowanych krajów, regionów, wspólnot lokalnych oraz poszczególnych ludzi, czego „testem sprawdzającym jest uszanowanie podstawowych praw osoby ludzkiej”.

2. *Misja Kościoła dla postępu ludów* (Warszawa, Belweder, 2 VI), NP II, 1, s. 595-597; toż: *La missione della Chiesa per il progresso dei popoli*, IGP II, 1, s. 1379-1384.

Racją bytu państwa jest suwerenność społeczeństwa, narodu, ojczyzny. Pokój i zbliżenie między narodami musi opierać się na zasadzie poszanowania praw każdego narodu do istnienia, wolności, podmiotowości społeczno-politycznej, własnej kultury i cywilizacji. Z tej zasady czerpią swą wartość międzynarodowe sojusze i przymierza. Dzieje Polski czynią ją zdolną do uwrażliwiania narodów Europy na tę zasadę. Pragnie jej służyć także Stolica Apostolska i Kościół, który jest zainteresowany prawdziwym dobrem każdego człowieka, niezależnie od tego, z jakich przesłanek by ono wynikało.

3. *Jedność duchowa chrześcijańskiej Europy* (Gniezno, 3 VI), NP II, 1, s. 606-611; toż: *L'unità spirituale dell'Europa cristiana*, IGP II, 1, s. 1399-1406.

Gniezno ze złożonymi w nim relikwiami św. Wojciecha symbolizuje polski Wieczernik; zakorzenione są w nim dzieje Polski i Kościoła w Polsce. Symbol ten przypomina też o początkach chrześcijaństwa pośród wszystkich narodów słowiańskich, a zarazem o wkładzie tych narodów w dzieje chrześcijaństwa w Europie. Jedność Europy wspiera się na dwóch równoprawnych tradycjach duchowych: zachodniej i wschodniej.

4. *Wspólnie realizujemy Sobór* (Do biskupów Europy, 20 VI), NP II, 1, s. 742-745; toż: „*Realizziamo insieme il Concilio*”, IGP II, 1, s. 1582-1587.

Vaticanium II podkreśla kolegalny charakter urzędu biskupa. Każdy biskup, pozostając w łączności z innymi, powinien wraz z nimi podejmować te zadania, które są im wspólne. W przypadku Europy jest to sprawa ponownej ewangelizacji kontynentu. Musi ona uwzględniać dziedzictwo chrześcijańskie w Europie, tradycje i uwarunkowania poszczególnych narodów oraz obecną sytuację głębokiego zeświecczenia Europy.

5. *Turcja: tygiel cywilizacji, łącznik między Azją i Europą* (Smyrna, 30 XI), NP II, 2, s. 622-624; toż: *La Turchia: crogiolo di civiltà, cerniera tra Asia ed Europa*, IGP II, 2, s. 1293-1295.

Turcja od najdawniejszych czasów jest miejscem jednoczącego spotkania kultur wywodzących się z Europy i Azji. Jedność nowoczesnej Turcji opiera się na popieraniu dobra wspólnego, które może być realizowane przy jasnym rozróżnieniu sfery obywatelskiej i religijnej. Służy temu zasada wolności sumienia, religii, kultu i nauczania. Dobrze ukształtowane sumienia obywateli czerpią z inspiracji religijnej ideał moralny służący rozwojowi narodu i państwa.

1980

6. *Jedność moralna i duchowa wszystkich narodów Europy* (Orędzie [...] do opata na Monte Cassino, 21 III), NP III, 1, s. 274-275; toż: *L'unità morale e spirituale di tutti i popoli dell'Europa*, IGP III, 1, s. 664-666.

Św. Benedykt, którego 1500-lecie urodzin obchodzimy, wskazuje na możliwość budowania jedności pośród narodów o różnej historii, tradycji i poziomie kulturalnym. Jego dzieło odwołuje się do wspólnej narodom Europy wiary w Boga, Ojca wszystkich. Jest to stale aktualne wyzwanie dla Europy, w której uczyniono sporo dla instytucjonalnego tworzenia coraz większej jedności, a która mimo to nadal jest podzielona.

7. *Orędzie do uczestników europejskiego forum laikatu* (28 VI), NP III, 1, s. 850-852.

Europa, tak ściśle związana z wiarą i kulturą chrześcijańską, stała się także kolebką ateizmu i nie jest obecnie w stanie odnaleźć swej duchowej tożsamości. Zadaniem świeckich chrześcijan jest tworzenie „nowego stylu życia”, którego treścią jest miłość Chrystusa. Takie życie może być realną alternatywą dla rozpowszechnionego materializmu społeczeństw konsumpcyjnych.

8. *Z dzieła świętych narodziła się cywilizacja europejska* (Na otwarcie kaplicy węgierskiej w podziemiach Bazyliki św. Piotra, 8 X), NP III, 2, s. 439-440; toż: *La strada maestra per costruire un'Europa pacifica e veramente umana*, IGP III, 2, s. 801-806.

Przyjęcie przez Węgry chrześcijaństwa wiąże się z początkiem jego cywilizacji. Przykłady wielu świętych tego narodu także dziś ukazują drogę budowania Europy solidarnej i prawdziwie ludzkiej, zdolnej do przezwyciężenia wszelkich konfliktów.

9. *Jedność Europy w szerszej perspektywie* (Do dziennikarzy europejskich, 25 X), NP III, 2, s. 521-523; toż: *L'unità europea in un orizzonte più vasto*, IGP III, 2, s. 981-984.

Dziennikarze są zaangażowani w kształtowanie opinii publicznej krajów europejskich. Rodzi to wielką odpowiedzialność. Europa składająca się z wielu narodów i wspólnot o różnych tradycjach znajduje się na drodze do jedności, co wyraża się w odpowiednich inicjatywach politycznych i gospodarczych. Jednak bez odniesienia do wartości duchowych są one skazane na niepowodzenie. Do zadań dziennikarzy należy ukazywanie również tego najgłębszego wymiaru zachodzących przemian.

10. *Europejska obrona praw człowieka* (Do prawników i sędziów Europejskiego Trybunału, 10 XI), NP III, 2, s. 581-584; toż: *Attraverso la Commissione e la Corte la difesa europea dei diritti umani*, IGP III, 2, s. 1113-1119.

U podstaw „ludzkiej Europy” znajduje się obraz człowieka nakreślony w Objawieniu chrześcijańskim, który Kościół uznaje i któremu służy. Do tego dzieła wniosła swój wkład Europejska Konwencja Praw Człowieka. W Europie uczyniono wiele w zakresie wychowania do poszanowania praw człowieka oraz ich instytucjonalnego zagwarantowania. Pełne ich poszanowanie możliwe jest tylko przy zapewnieniu każdemu prawa do życia i wolności religijnej. Prawomocność państwa bierze się z respektowania tych praw. Szczególną uwagę Kościół zwraca na znaczenie praw rodziny.

11. *Klimat życzliwości jest konieczny do rozwoju współpracy* (Do „Grupy Demokratycznej” Parlamentu Europejskiego, 13 XI), NP III, 2, s. 596-597; toż: *È necessario un clima favorevole allo sviluppo della collaborazione*, IGP III, 2, s. 1146-1148.

Parlament Europejski jako instytucja budująca jedność kontynentu musi wyrażać jednomyślność ludzi ma bazie wartości cywilizacji. Wartość ta wyrasta z odczytania wartości każdej osoby, co powinno być zagwarantowane przez prawo i odpowiednie instytucje. W imię tak pojętej cywilizacji należy przewyższać obecne dolegliwości Europy, jak spadek liczby małżeństw i urodzin, zagrożenie życia, nadużywanie leków, egocentryzm.

12. *Wkład do pokoju wśród narodów Europy* (Po powrocie z Republiki Federalnej Niemiec, 19 XI), NP III, 2, s. 709-710; toż: *Pace tra i popoli e unità dei cristiani*, IGP III, 2, s. 1375-1380.

Wizyta w Republice Federalnej Niemiec stała się m.in. okazją do przypomnienia znaczenia wielkich postaci dla Europy, takich jak św. Albert Wielki i św. Bonifacy, oraz wydarzeń, takich jak akt wyznania augsburskiego.

13. *Święci Cyryl i Metody współpatronami Europy* (List apostolski [...] „Egregiae virtutis”, 31 XII), NP III, 2, s. 913-915; toż: „*Egregiae virtutis*”, IGP III, 2, 2, s. 1833-1839.

Ogłoszenie świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy jeszcze bardziej uwydatnia uniwersalny charakter dziedzictwa św. Benedykta ogłoszonego przez Pawła VI patronem Europy. Duchowa jedność Europy tworzona jest przez dwie równie ważne tradycje: wschodnią (grecką) i zachodnią (rzymską, łacińską).

1981

14. *Patronowie wspólnego dziedzictwa kontynentu europejskiego* (Homilia, 14 II), NP IV, 1, s. 145-147; toż: *L'evangelizzazione è l'identità più profonda della Chiesa*, IGP IV, 1, s. 293-297.

Święci Cyryl i Metody realizując swą misję w łączności z Kościołem Konstantynopola, przez który byli posłani, i Stolicą św. Piotra, przez którą zostali potwierdzeni.

ni, są dziś dla całego Kościoła wezwaniem do budowania jedności. Ich życie uświadamia nam jeszcze bardziej, że ewangelizacja jest łaską i właściwym powołaniem Kościoła.

15. *Słowiański wkład w budowanie Kościoła* (Do pielgrzymów z Kroacji i Słowenii, 21 III), NP IV, 1, s. 351-353; toż: *Il contributo slavo alla costruzione dell'Europa*, IGP IV, 1, s. 727-731.

Św. Benedykt działając w czasach kryzysu kultury, mając na uwadze transcendentną wartość człowieka, przesycił wartościami duchowymi codzienną ludzką pracę. Podobny ideał przyświecał działalności św. Cyryla i Metodego wśród narodów słowiańskich. Tożsamość orędzia Ewangelii była środkiem wzajemnego poznania i współżycia między narodami Europy, tworząc wspólne dziedzictwo duchowe i kulturalne.

16. *Środki społecznego przekazu w służbie społeczeństwa bardziej sprawiedliwego, wolnego i zjednoczonego* (Do uczestników prac Komisji Programowej Europejskiej Unii Radiowej, 3 IV), NP IV, 1, s. 414-416; toż: *Impegno delle comunicazioni sociali per una società più giusta, libera e unita*, IGP IV, 1, s. 867-872.

Stolica Apostolska docenia znaczenie środków społecznego przekazu, co się wyraża już w samym fakcie, że Radio Watykańskie jest jednym z członków-założycieli Europejskiej Unii Radiowej. Środki te, które zasadniczo służą dobrem celom, mogą też być użyte przeciw człowiekowi. Swoistym „paradygmatem” dobrze pełnionej funkcji mass mediów jest ich troska o prawidłowy rozwój dzieci w każdym społeczeństwie.

17. *Posiadanie cennego dziedzictwa pociąga za sobą odpowiedzialność* (Orędzie na uroczystość ku czci świętych Cyryla i Metodego w Velehradzie, 6 VII), NP IV, 2, s. 2-4; toż: *Possedere un'eredità preziosa comporta una grande responsabilità*, IGP IV, 2, s. 5-11.

Dziedzictwo świętych Cyryla i Metodego niesie wezwanie dla Kościoła do wierności nauce Apostołów i zachowywania jedności w wierze. Szczególnie kieruje się ono do tych, którzy są bezpośrednimi spadkobiercami Braci Sołuńskich. Dziedzictwo to i świadomość bolesnego podziału, uniemożliwiającego dzielenie stołu i kielicha eucharystycznego, zaowocowało tzw. unionizmem, związanym z Velehradem.

18. *Wspólne korzenie chrześcijańskie narodów Europy* (Do uczestników kolokwium, 6 XI), NP IV, 2, s. 246-248; toż: *Cristo per salvare l'Europa e il mondo da ulteriori catastrofi*, IGP IV, 2, s. 566-571.

Międzynarodowe kolokwium zorganizowane przez Uniwersytet Laterański i Katolicki Uniwersytet Lubelski jest okazją do przypomnienia dwóch nurtów – wschodniego i zachodniego – składających się na dziedzictwo Europy oraz uzmysłowienia palącej potrzeby obecności Chrystusa w obliczu głębokiego kryzysu kultury europejskiej. Historia odnajduje swój głęboko ludzki sens w historii zbawienia.

19. *Dziedzictwo i posłannictwo* (Do uczestników kongresu „Kryzys Zachodu i posłannictwo duchowe Europy”, 12 XI), NP IV, 2, s. 263-265; toż: *L'importanza dell'eredità spirituale dell'Europa per il suo avvenire*, IGP IV, 2, s. 610-613.

Diagnoza współczesnej Europy ukazuje wiele zagrożeń, przed którymi stają demokracje parlamentarne; sama Europa przyczyniła się do tej niebezpiecznej sytuacji. Orędzie chrześcijańskie, w którego centrum – także w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym – znajduje się człowiek, ukształtowało tradycję praw człowieka, obecnych w wielu współczesnych konstytucjach i deklaracjach. Można mieć nadzieję, że podobnie jak to było w przeszłości, chrześcijaństwo i dziś zdolne jest dostarczyć Europie nowych impulsów do przebudzenia duchowego i kulturalnego.

1982

20. *Kryzys Europy jest kryzysem chrześcijaństwa w Europie* (Do uczestników sympozjum, 5 X), ORpol. 3(1982) nr 10, s. 24-25; toż: *La crisi della cultura europea è la crisi della cultura cristiana*, IGP V, 3, s. 689-696.

Kościół, daleki od uświęcania aktualnych podziałów, swą uwagę zwraca ku całej i jednej Europie. Nie oznacza to niwelacji różnic pomiędzy narodami, kulturami, tradycjami, lecz raczej ich wzajemne ubogacanie. Losy chrześcijaństwa, Kościoła oraz Europy są tak ściśle powiązane, że kryzys Europy jest zarazem kryzysem chrześcijaństwa w Europie. Prądy umysłowe sprzeczne bądź przeciwstawne Ewangelii, będące wykwitem kultury europejskiej ostatnich kilku wieków, domagają się od chrześcijan bardziej zdecydowanego powrotu do Ewangelii.

21. *Akt europejski* (Santiago de Compostela, 9 XI), ORpol. 4(1983) nr 2, s. 29; toż: *La vocazione umana e cristiana delle nazioni del continente europeo*, IGP V, 3, s. 1257-1263.

W ciągu wieków cała Europa kształtowała swą tożsamość wokół orędzia Ewangelii głoszonego przez wielkich apostołów, takich jak św. Jakub. Jeszcze dziś jest ona zjednoczona wokół takich wartości zakorzenionych w Ewangelii, jak: godność osoby ludzkiej, sprawiedliwość, wolność, szacunek dla życia, duch inicjatywy, miłość rodzinna. Równocześnie jest poddana kryzysowi ideowemu, którego przejawem jest negacja Boga, nihilizm, ekonomizm. W ich obliczu aktualne jest wezwanie Europy do odnalezienia swych korzeni, chrześcijanie zaś winni powrócić do głębokich uzasadnień swej wiary.

22. *Kościół wobec problemów rodziny w Europie* (Do uczestników sympozjum poświęconego duszpasterstwu rodzin w Europie, 26 XI), ORpol. 3(1982) nr 11-12, s. 26; toż: *Creare una cultura matrimoniale e familiare*, IGP V, 3, s. 1456-1460.

Rodzina jest fundamentem, na którym wspiera się dzieło duchowego odrodzenia Europy. W rodzinie kultura jest przekazywana kolejnym pokoleniom. Odrodzeniu zaś samej rodziny służy ukazanie najgłębszych motywów nauczania Kościoła na

temat chrześcijańskich zasad życia w małżeństwie i rodzinie. Prawda poznana i głoszona powinna stać się prawdą przyjętą i przeżywaną. W tym duchu należy tworzyć chrześcijańską kulturę rodzinną i proponować ją całej Europie.

1983

23. *Kulturalna wspólnota kontynentu nie jest zrozumiała bez chrześcijańskiego orędzia* (Nieszpory Europejskie na Heldenplatz, Wiedeń, 10 IX), ORpol. 4(1983) nr 9, s. 1, 4; toż: *Un'Europa unita dalla fede in Cristo*, IGP VI, 2, s. 436-444.

Kulturalna wspólnota Europy jest niezrozumiała bez orędzia Ewangelii, które wraz z dziedzictwem starożytności wpłynęło na rozwój sztuki, wiedzy, oświaty, filozofii. Nade wszystko ukształtowało wizję człowieka i jego godności, czego konsekwencją było sformułowanie i ogłoszenie powszechnych praw człowieka. Tragiczne karty dziejów Europy, stojących w sprzeczności z tymi prawami, szczególnie każą zwrócić uwagę na konieczność ich respektowania, zwłaszcza zaś prawa do wolności religijnej.

24. *Wydarzenie, które ocaliło kulturę i chrześcijaństwo Europy* (Na Kahlenbergu, 13 IX), ORpol. 4(1983) nr 9, s. 17; toż: *Fidatevi di Cristo!*, IGP VI, 2, s. 526-530.

Wiktorii wiedeńskiej, która ocaliła chrześcijańską kulturę Europy, znajduje swe właściwe wyjaśnienie w perspektywie wiary. Ona to bowiem pozwoliła podjąć polskiemu królowi niebezpieczne wyzwanie. Jednakże właściwą miarą wiary każdego człowieka jest nawrócenie jego serca.

25. *W znaku Krzyża rozważaliśmy historię i misję Europy* (Przemówienie pożegnalne, Wiedeń, 13 IX), ORpol. 4(1983) nr 9, s. 21; toż: *Nel segno della croce abbiamo meditato l'Europa*, IGP VI, 2, s. 544-545.

Teraźniejszość i przyszłość Europy potrzebują nowego impulsu płynącego z głębi egzystencji chrześcijańskiej, którą wyraża tajemnica Krzyża.

26. *Odpowiedzialność Europy za pokój i sprawiedliwość w świecie* (Do grupy katolickich parlamentarzystów europejskich, 10 XI), ORpol. 4(1983) nr 12, s. 8-9; toż: *Responsabilità dell'Europa nella ricerca della pace e della giustizia nel mondo*, IGP VI, 2, s. 1026-1032.

Obrona i rozwój autentycznej demokracji jest właściwą drogą działania polityków chrześcijańskich. W jej ramach są oni zawsze zobowiązani popierać rozwiązania zgodne z głębokimi wartościami humanistycznymi i chrześcijańskimi. Świadomość własnej grzeszności i otwarcie na odkupieńcze działanie Chrystusa jest najlepszą obroną przed naciskami, którym często poddawani są politycy. Politycy działający w strukturach europejskich muszą być szczególnie wrażliwi na potrzebę solidarności między narodami, daleko wykraczającą poza samą Europę.

27. *Misja i świadectwo* (Do wyższych przełożonych zakonnych Europy, 17 XI), ORpol. 4(1983) nr 11, s. 7, 16; *Emigranti, migranti, rifugiati nel piano di evangelizzazione*, IGP VI, 2, s. 1100-1105.

Dechrystianizacja społeczeństw Europy, w których wiele osób ochrzczonych żyje poza Kościołem, stawia przed zakonami zadanie gorliwego wypełniania misji ewangelicznej. Wyraża się to przez życie zgodne z powołaniem zakonu, takim jaki został uznany przez Kościół w chwili jego oficjalnego zatwierdzenia. Europa, podobnie jak kraje i kontynenty odległe, jest terenem misyjnym, mającym wielu ubogich.

1984

28. *Żywy symbol woli życia i suwerenności* (Do polskich pielgrzymów, 17 V), w: *Dokumenty nauki społecznej Kościoła*, red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski, Lublin 1987, cz. 2, s. 341-345; toż: *Monte Cassino simbolo della volontà di costruire una Polonia sovrana e indipendente in un'Europa libera*, IGP VIII, 1, s. 1420-1427.

II wojna światowa była konsekwencją ideologii, która zasady wypływające z Ewangelii zastąpiła mitem panowania opartym na nienawiści do człowieka. Narodowi polskiemu przyszło złożyć ogromną ofiarę krwi w tej walce o przyszłe oblicze duchowe Europy i świata. Stąd ma on szczególne prawo do sprawiedliwego miejsca pośród narodów Europy.

1985

29. *Odpowiedzialność Europy* (Wizyta w EWG, Luksemburg, 15 V), ORpol. 6(1985) nr nadzw., s. 21-22; toż: *L'Europa sappia testimoniare la verità integrale dell'uomo*, IGP VIII, 1, s. 1372-1378.

Rolą prawa jest obrona równej godności ludów i osób. Prawo stanowione w ramach wspólnoty europejskiej musi wyjść poza obręb partykularnych interesów i tradycji prawnych. Tylko na tym gruncie można mówić o zachowaniu zasady sprawiedliwości. Jednym z istotnych jej zastosowań jest dziedzina życia gospodarczego. Prawo do życia domaga się bardziej sprawiedliwego dostępu do żywności.

30. *Przykład dla całej Europy* (Spotkanie z władzami państwowymi i Korpusem Dyplomatycznym, Bruksela, 20 V), ORpol. 6(1985) nr nadzw., s. 37-38; toż: *Gli uomini devono essere educati alla solidarietà perché possono affermare la dignità e la pace*, IGP VIII, 1, s. 1570-1577.

Właściwie pojęte dobro wspólne nie pozwala poszczególnym krajom zamykać się w obrębie własnych problemów. Naczelną zasadą współżycia międzynarodowego, wyrażającą autentyczny humanizm, jest poszanowanie praw człowieka. Wymaga to nie tylko odrzucenia przemocy, lecz także podjęcia szeregu działań pozytywnych w dziedzinie społecznej, politycznej i ekonomicznej.

31. *Kontynent europejski* (Wizyta w siedzibie EWG, Bruksela, 20 V), ORpol. 6(1985) nr nadzw., s. 38-39. toż: *Europa, fonda il tuo futuro sulla verità dell'uomo e spalanca le tue porte alla solidarietà universale*, IGP VIII, 1, s. 1578-1588.

U źródeł kultury i dziejów Europy, mimo towarzyszących im sprzeczności, leży doświadczenie chrześcijańskie, ujawniające się zwłaszcza w tym, jak człowiek widzi sam siebie. Twórcy EWG, dążąc po wojnie do odrodzenia i rozwoju, Europy skoncentrowali się na sprawach gospodarczych, widząc w tym sposobność do rozwiązania problemów politycznych i społecznych. Jest to perspektywa słuszna, jeśli jednak nie traci z pola widzenia centralnej pozycji i dobra człowieka, co wyraża się w zasadzie solidarności.

32. *Encyklika [...] Slavorum apostoli* (2 VI), ORpol. 6(1985) nr 4-5, s. 1-6; toż: „*Slavorum apostoli*”, IGP VIII, 2, s. 3-33.

Dzieło Braci Soluńskich w różny sposób objęło wiele ludów słowiańskich, stąd zostali oni uznani za ojców ich chrześcijaństwa i kultury. Wniosło ono zarazem ważny wkład w tworzenie się wspólnych korzeni Europy. Otwarcie na obie tradycje chrześcijaństwa, wschodnią i zachodnią, odkrycie różnorodnych kultur i języków i wprowadzanie w nie światła Ewangelii – wszystko to ukazuje, czym jest głęboko pojęta jedność Kościoła i którądy powinna prowadzić duchowa odnowa Europy.

33. *Sekularyzacja i ewangelizacja w dzisiejszej Europie* (Do uczestników VI Sympozjum Biskupów Europejskich, 11 X), ORpol. 6(1985) nr 10-11-12, s. 15-16, 32; toż: *Comunione ecclesiale, testimonianza e fedeltà al Concilio*, IGP VIII, 2, s. 910-924.

Wobec przemian kulturowych charakteryzujących współczesną Europę konieczne jest rozpoznanie jej duchowej kondycji. Rozwojowi społeczno-gospodarczemu towarzyszą liczne sprzeczności oraz kryzys wartości i instytucji, czego tragicznym przejawem jest akceptacja przez ustawodawców prawa do przerywania ciąży. Jest to wynikiem sytuacji, w której przewodnia rola kultury została zastąpiona przez kult władzy i dobrobytu. Skuteczne głoszenie Ewangelii takiej Europie wymaga ducha jedności, gdyż tylko wtedy jest to głoszenie „Słowa, które stało się ciałem”.

34. *Wyzwanie dla ewangelizacji Europy* (Homilia na zakończenie obchodów 1100-lecia śmierci św. Metodego, 13 X), ORpol. 6(1985) nr 10-11-12, s. 14-15; toż: *Non solo un ricordo ma una sfida per l'evangelizzazione dell'Europa*, IGP VIII, 2, s. 948-953.

Działalność świętych Cyryla i Metodego dotyka aktualnego problemu inkultracji, tzn. przenikania Ewangelii do kultury i zarazem otwarcia na dialog z kulturą. Jest to wyrazem pluralizmu i zarazem głębokiej jedności, jaką niesie podzielonej Europie chrześcijaństwo i nowa ewangelizacja.

1986

35. *Chrześcijańska tożsamość Europy* (Homilia, Rawenna, 11 V), ORpol. 7(1986) nr 5, s. 17; toż: *Le forze morali per una rifondazione dell'Europa*, IGP IX, 1, s. 1373-1380.

Cała ludzkość jest wezwana do nowego życia w Chrystusie, chrześcijanie są sługami tego powołania. Rawenna, która jest świadkiem scalania wielu kultur przez chrześcijaństwo, co dało początek kulturze Średniowiecza, przypomina dziś o potrzebie nowej ewangelizacji Europy. Ewangelizacja ta będzie zarazem szansą odnalezienia chrześcijańskiej tożsamości kontynentu.

36. *Apel do mieszkańców Europy* (7 IX), ORpol. 7(1986) nr 9, s. 12; toż: *L'Europa costruisca una più solida unità sulla base dei comuni valori cristiani*, IGP IX, 2, s. 558-561.

Szczyt Mont Blanc stojący w sercu Europy jest dla jej ludów symbolem jedności. Apel z tego miejsca o jedność kontynentu ma swą szczególną wymowę. Cywilizacja europejska może znów stać się latarnią dla narodów świata, jeśli powróci do korzeni klasycznego humanizmu oświeconego blaskiem chrześcijańskiego Objawienia.

1987

37. *Tutaj istnieje już zjednoczona Europa* (Homilia, Kevelaer, 2 V), ORpol. 8(1987) nr 7, s. 26-27; toż: *Nei luoghi silenziosi della preghiera mariana si scopre il fulcro autentico della storia dell'uomo*, IGP X, 2, s. 1518-1525.

Istnieje związek między pobożnością maryjną i sprawą pokoju, gdyż Maryja wzywa wszystkich do naśladowania Jezusa, a w Jej sanktuariach często spotykają się przedstawiciele zwaśnionych narodów. Stare wymagania Kościoła, takie jak asceza czy wyrzeczenie, stają się bardzo aktualne w obliczu niektórych konsekwencji wzrostu gospodarczego. Tam, gdzie ludzi łączy wiara, nadzieja i miłość, istnieje już załążek zjednoczonej Europy.

38. *Jedyna droga ku zjednoczonej duchowo Europie* (Homilia, Spira, 4 V), ORpol. 8(1987) nr 8, s. 24-25; toż: *Superare i contrasti internazionali tra i Paesi e i blocchi per un'Europa unita dall'Atlantico agli Urali*, IGP X, 2, s. 1593-1602.

Wraz z wyprawą św. Pawła Apostoła do Macedonii rozpoczęło się głoszenie Ewangelii Europie i budowanie w niej „duchowego domu” – Kościoła Chrystusa. Później Europa, a z nią Kościół, przeżywała okresy rozkwitu i zawinionego upadku. Jedynym dziś zabezpieczeniem Europy przed upadkiem jest przestrzeganie Bożego prawa, co wyraża się m.in. w zagwarantowaniu człowiekowi podstawowych praw, wśród których do najważniejszych należy prawo do swobodnego wyznawania własnej religii.

1988

39. *O podstawową tożsamość Europy* (Audiencja dla Komitetu Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europejskiej do Stosunków z Parlamentami Krajowymi, 17 III), ORpol. 9(1988) nr 3-4, s. 24, 32; toż: *Tornare ai valori originati dal cristianesimo per restituire all'Europa la sua fondamentale unità*, IGP XI, 1, s. 661-663.

Aby sprostać zadaniu wywiązania się z tych zobowiązań, które ciążyą na Europie z racji jej historycznego przeznaczenia, musi ona odzyskać poczucie własnej tożsamości. Paradoksalnie podziały polityczne jeszcze bardziej podkreślają jedność duchową Europy, która ma swoje źródło w chrześcijaństwie i płynącym z niego humanitaryzmie.

40. *Ku jednej zjednoczonej Europie* (Do prezydenta, Wiedeń, 23 VI), ORpol. 9(1988) nr 7, s. 20-21; toż: *Nella comune fede cristiana la forza per dar vita a un processo di rinnovamento creativo per un'Europa unita*, IGP XI, 2, s. 2119-2123.

Prawidłowo rozumiana wolność nie oznacza braku zobowiązań, lecz jest prawem do czynienia dobrze. Wiąże się to z poszanowaniem praw każdego człowieka. Europa potrzebuje swoistej „odnowy” praw człowieka, by tą drogą odnaleźć swą głęboką i autentyczną jedność. Wiara chrześcijańska, która z istoty swojej przekracza wszelkie granice, jest tu wielkim sprzymierzeńcem Europy.

41. *Jeżeli Europa chce pozostać sobie wierna* (Do Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europejskiej, 8 X), ORpol. 9(1988) nr 10-11, s. 5-6; toż: *Se l'Europa vuole essere fedele a se stessa deve trovare nelle sue radici uno spirito comune*, IGP XI, 3, s. 1070-1079.

Chrześcijańskie przesłanie o Bogu Stwórcy świata i człowieka pozwoliło odkryć także ludziom niewierzącym podstawowe znaczenie godności człowieka. Przynosi chlubę demokracji fakt, że chce ona uznać tę godność poprzez respektowanie praw człowieka. Temu też służy Rada Europejska i związane z nią instytucje. Rada i wszystkie państwa Europy powinny sprzeciwiać się temu, co degraduje człowieka, i służyć jego rozwojowi, zwłaszcza przez ochronę życia w każdym jego stadium, wspieranie rodziny, ludzi pracy, młodzieży i kultury.

42. *U progu nowego etapu* (Do Parlamentu Europejskiego, 11 X), ORpol. 9(1988) nr 10-11, s. 1, 11; toż: *L'Europa unita di domani dovrà riconciliare l'uomo con la creazione, con i suoi simili, con se stesso*, IGP XI, 3, s. 1171-1179.

Wrażliwość na prawa człowieka i wartość demokracji należy do współczesnych znaków czasu. Ta wrażliwość i otwartość narodów europejskich prowadzi do tworzenia Europy bardziej zintegrowanej. Towarzyszą temu jednak dwie przeciwstawne wizje człowieka: posłusznego Bogu i sprzeciwiającego się Mu; z tą drugą wizją łączy się często absolutyzacja społeczeństwa. Po dokonaniu przez Chrystusa rozdziału między tym, „co Boskie”, a tym, „co cesarskie”, absolutyzacja społeczeństwa nie jest już możliwa.

1989

43. *U stóp Maryi z Covadonga składam wizję Europy bez granic* (Homilia, 21 VIII), ORpol. 10(1989) nr 8, s. 24; toż: „*Pongo fiduciosamente ai piedi della «Santina» il progetto di un'Europa senza frontiere, che non rinneghi le radici cristiane*”, IGP XII, 2, s. 324-330.

Maryja, przewodniczka w wierze, gwiazda ewangelizacji, źródło żywej wody – Chrystusa, jest patronką wizji Europy bez granic, do której adresowana jest nowa ewangelizacja.

44. List Apostolski [...] z okazji pięćdziesiątej rocznicy wybuchu II wojny światowej (27 VIII), ORpol. 10(1989) nr 8, s. 3-5; toż: „*Tu m’as mis au trefonds*”, IGP XII, 2, s. 369-380.

Z doświadczeń tragedii II wojny światowej, będącej owocem ideologii odrzucających poszanowanie praw Bożych i w konsekwencji godność człowieka – czego skutkiem był na długie lata niesprawiedliwy geopolityczny podział Europy, odbierający wielu narodom ich suwerenność – wypływa dziś program oparty na poszanowaniu praw narodów, rozbrojeniu i międzyludzkiej solidarności.

1990

45. *Europa i świat na progu ostatniej dekady XX wieku* (Do Korpusu Dyplomatycznego, 13 I), ORpol. 11(1990) nr 1, s. 5-6; toż: *Interi popoli hanno preso la parola: donne, giovani, uomini hanno vinto la paura*, IGP XIII, 1, s. 69-83.

Wydarzenia ostatniego okresu zdają się wskazywać na odradzanie się „Europy ducha”. Proces ten wymaga kontynuacji; bezpieczeństwo międzynarodowe w głównej mierze zależy od zaufania obywateli do ich własnego kraju. Jego fundamentem są prawa człowieka, których poszanowanie jest możliwe wówczas, gdy człowiek nie czyni sam siebie miarą wszystkich rzeczy bez odniesienia do Boga. Europejczycy są wezwani do odnalezienia tych duchowych korzeni; dla Europy nadszedł czas solidarności.

46. *Tu znajduje się kamień węgielny europejskiej jedności* (Homilia, Velehrad, 22 IV), ORpol. 11(1990) nr 5, s. 24-26; toż: „*Ecco, la notte è passata: il vostro pellegrinaggio verso la libertà deve tuttavia continuare*”, IGP XIII, 1, s. 976-981.

Misja Cyryla i Metodego to początek „dnia Ewangelii” i nowej świadomości kulturalnej Słowian. Dwie tradycje Europy – grecka i łacińska, chociaż różnią się między sobą, należą do siebie, a dzieje Braci Sołuńskich są wyrazem tej jedności. Do tej tradycji nawiązuje współczesna welehradzka inicjatywa „zjazdów unionistycznych”. Nadzieja na odnowę jedności i prawdziwej wolności wiąże się szczególnie z młodym pokoleniem.

47. *Co Duch Święty mówi Kościołowi przez doświadczenia Wschodniej i Zachodniej Europy?* (Przemówienie do uczestników zebrania konsultacyjnego przed specjalnym zgromadzeniem Synodu Biskupów poświęconym Europie, 5 VI), ORpol. 11(1990) nr 6, s. 16-17; toż: *Un reciproco scambio di doni e di esperienze tra le Chiese dell’Oriente e dell’Occidente per la nuova evangelizzazione dell’Europa*, IGP XIII, 1, s. 1512-1523.

Spuścizna grecko-rzymska i judeochrześcijańska tworzą fundament Europy. Przez wieki utrzymywał się w niej teocentryczny obraz świata. Później zastąpił go

antropocentryzm, któremu towarzyszył niezwykle rozwój nauki i techniki. Zrodziło to przekonanie, że świat służy człowiekowi nie uzależniając go od siebie. Wojny XX wieku zburzyły ten obraz otwierając człowieka na wolność płynącą z Ducha bądź prowadząc do zwątpienia i w Boga, i w człowieka. Po wojnie nastąpił podział na Europę demokracji i praw człowieka oraz Europę poddaną totalitaryzmowi. Kościół żyjący w obu jej częściach potrzebuje teraz wymiany doświadczeń i darów przy zachowaniu integralności wiary.

1991

48. *W światłach Fatimy nowa ewangelizacja Europy* (Do biskupów portugalskich, 13 V), ORpol. 12(1991) nr 7, s. 23-24; toż: *La Chiesa del terzo Millenio*, „La Traccia” 12(1991) nr 5, s. 523-526.

Objawienia fatimskie są ciągłym wezwaniem do nowej ewangelizacji Europy, kierowanej w dużej mierze do tych, którzy są ochrzczeni, ale żyją na marginesie Kościoła podatni na wpływ sekularyzacji oraz oddziaływanie sekt. Ponadto ateizm teoretyczny i praktyczny wciąż usiłuje budować cywilizację materialistyczną. W obliczu tych zjawisk trzeba budzić i ożywiać świadomość misyjną ludu Bożego czerpiąc z duchowych darów tak zachodniej, jak i wschodniej części kontynentu.

49. *List Ojca świętego Jana Pawła II do Braci w biskupstwie na kontynencie europejskim* (Fatima, 13 V) ORpol. 12(1991) nr 7, s. 25-26; toż: *Chiedo insistentemente la preghiera a tutti*, „La Traccia” 12(1991) nr 5, s. 532-533.

Synod Biskupów na temat Europy będzie okazją do pierwszego spotkania pasterzy z całej Europy, dotychczas podzielonej na dwa bloki polityczne. Powinno ono wydobyć całe duchowe dziedzictwo kontynentu uosabiane w jego świętych patronach: Benedykcie, Cyrylu i Metodym. W tym kontekście oraz myśląc o ewangelizacji w perspektywie roku 2000, ważne jest uwydatnienie współpracy ekumenicznej.

50. *List [...] do biskupów kontynentu europejskiego na temat stosunków między katolikami a prawosławnymi w nowej sytuacji Europy Środkowej i Wschodniej* (31 V), ORpol. 12(1991) nr 7, s. 36-37; toż: „*Ricapitolare in Cristo tutte le cose*”, „La Traccia” 12(1991) nr 5, s. 579-582.

Przemiany w Europie Środkowo-Wschodniej umożliwiły mianowanie nowych biskupów i reorganizację Kościoła obrządku łacińskiego i bizantyńskiego, zwłaszcza na Ukrainie i w Rumunii. Na tym tle dochodzi czasem między katolikami a prawosławnymi do napięć, których bezpośrednią przyczyną jest sprawa własności i użytkowania miejsc kultu. Spory te powinny być rozstrzygane w duchu dialogu, bez zatracania przez chrześcijan obowiązku dążenia do pełniejszej jedności, co wyraża się m.in. w dialogu ekumenicznym.

51. *By szukać skutecznych dróg reewangelizacji chrześcijańskiej Europy* (Na otwarcie Synodu diecezji białostockiej, Białystok, 5 VI), ORpol. 12(1991) nr 5,

s. 51; toż: *Occorre cercare vie efficaci per l'evangelizzazione*, „La Traccia” 12(1991) nr 6, s. 663-664.

Synod Diecezjalny Kościoła lokalnego realizując zalecenia Vaticanum II i Kodeksu Prawa Kanonicznego jest sposobem szukania dróg dotarcia z Ewangelią do współczesnego człowieka. W ten sposób Kościół lokalny włącza się w dzieło reewangelizacji Europy.

52. *Jaka wolność? Jaka Europa?* (Homilia, Włocławek, 7 VI), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 6-8; toż: *L'Europa ha bisogno della redenzione*, „La Traccia” 12(1991) nr 6, s. 684-687.

Powołaniem człowieka jest żyć według ducha. Z tego powołania rodzi się wezwanie, by nie oddawać się we władzę temu, co jedynie zmysłowe, a co w znacznym stopniu opanowało współczesną kulturę, pretendując – w sposób nieuprawniony – do miana europejskości. Kulturą jest to, co czyni człowieka bardziej człowiekiem, a nie to, co „zużywa” jego człowieczeństwo. Polska, której historia i kultura z istoty swej są chrześcijańskie, nie musi obecnie do Europy „wchodzić”, gdyż ją za cenę wielkich ofiar współtworzyła.

53. *Na samym wstępie powstawania sprawiedliwszego świata i nowej Europy* (Do Korpusu Dyplomatycznego, Warszawa, 8 VI), ORpol. 12(1991) nr 6, s. 25-27; toż: *Assicurare i diritti di ogni Nazione*, „La Traccia” 12(1991) nr 6, s. 703-706.

Okres wrogiego Bogu i Kościołowi totalitaryzmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej był czasem służby Kościoła w obronie praw człowieka oraz kontaktów z ruchami społecznymi, co przyczyniło się do wzrostu jego dojrzałości. Kościół nie pogodził się z porządkiem jałtańskim, widząc w tragicznych dziejach zniewolonych narodów drugą stronę jednej europejskiej kultury. W nowej sytuacji pragnie on być świadkiem nadziei i nieustępliwym rzecznikiem tych wartości, które ukształtowały Europę jako „kontynent kultury”, tak aby stare podziały nie były zastąpione nowymi formami izolacji.

54. *Szczególna postać teologii wyzwolenia w Europie* (Do uczestników Kongresu Teologów Europy Środkowo-Wschodniej, Częstochowa, 15 VIII), ORpol. 12(1991) nr 8, s. 33-36; toż: *La parola generata dal Verbo di Dio stesso*, „La Traccia” 12(1991) nr 7-8, s. 922-925.

Grecko-lacińskiemu słowu „teologia” odpowiada słowiańskie „boho-słowie”. Oznacza ono słowo o Bogu i zarazem Słowo Boga. Prawda teologiczna oparta jest na autorytecie Prawdy przekazywanej przez świadków. Pierwszym świadkiem jest Chrystus. Związał on wolność (wyzwolenie) człowieka z prawdą i świadctwem o niej (martyrium). Kościół w krajach Europy Środkowo-Wschodniej poprzez swoje martyrium wypracował szczególną postać teologii wyzwolenia.

55. *Narody Europy muszą odnaleźć wspólne wartości, które są podstawą pokoju* (Do Korpusu Dyplomatycznego, Budapeszt, 17 VIII), ORpol. 12(1991) nr 9-10, s. 12-13; toż: *La Chiesa cattolica riprende ora la sua attività alla luce del sole*, „La Traccia” 12(1991) nr 7-8, s. 943-945.

Narody Europy Środkowo-Wschodniej, które po latach zniewolenia odbudowują swój suwerenny byt, stają przed trudnymi zadaniami. Należy je podejmować z uwzględnieniem praw należnych każdemu człowiekowi i narodowi, zwłaszcza tam, gdzie występują konflikty etniczne. Jeżeli przyjmuje się zasadę nienaruszalności granic poszczególnych państw, należy także uznać, że nienaruszalne są prawa poszczególnych narodów.

56. *Trzeba na nowo ukazać Europie wartość i piękno kultury chrześcijańskiej* (Audiencja z okazji 10-lecia Fundacji Jana Pawła II, 26 IX), ORpol. 12(1991) nr 9-10, s. 40-41; toż: „*Che egli rafforzi l'opera delle nostre mani*”, „La Traccia” 12(1991) nr 9, s. 1113-1115.

Działalność Fundacji nie może ograniczać się wyłącznie do środowisk polonijnych, ale powinna być zawsze otwarta na ukazywanie wartości chrześcijańskich innym narodom, zwłaszcza narodom Europy Wschodniej; wymiana kulturalna z sąsiadami jest głęboko zakorzeniona w polskiej tradycji.

57. *List [...] do biskupów Europy* (9 X), ORpol. 12(1991) nr 9-10, s. 67; toż: „*Se il Signore non costruisce la casa, invano vi faticano i costruttori*”, „La Traccia” 12(1991) nr 10, s. 1209-1210.

Przed Synodem Biskupów poświęconym Europie Kościół całego kontynentu jest wezwany, aby przyzywać dla niego mocy Ducha Świętego i Bożej opieki. Będą temu służyły ekumeniczne spotkania modlitewne we wszystkich diecezjach. Przeżywany w Europie pomyślny czas należy wykorzystać z gorliwością wiernych sług, pracujących przy wznoszeniu wspólnego domu zbudowanego na skale.

58. *Ewangelizacja kultur* (Do uczestników sympozjum przedsynodalnego, 31 X), ORpol. 13(1992) nr 1, s. 58-60; toż: *Ricostruire la comunità europea in Cristo*, „La Traccia” 12(1991) nr 10, s. 1316-1318.

Kultura Europy jest zrozumiała przez jej odniesienie do chrześcijaństwa, z którego bierze moc do rozwoju i odradzania się po okresach kryzysu. Obecnie najczęściej uwagi poświęca się Europie polityki i ekonomii, ale wcześniejsza od nich jest Europa kultury, z charakterystycznym dla chrześcijaństwa poczuciem transcendencji osoby ludzkiej. Głównym problemem obecnego wieku, często odrywającego rozwój nauki i techniki od podłoża etycznego i ostatecznego przeznaczenia człowieka, jest problem „sensu”. Szczególną wymowę ma tutaj świadectwo chrześcijan z Europy Środkowej i Wschodniej, którzy w warunkach zniewolenia zewnętrznego odkrywali moc i znaczenie wolności wewnętrznej.

1992

59. *Historia złączyła Litwę z Kościołem* (Przemówienie z okazji złożenia listów uwierzytelniających przez ambasadora Litwy, 11 VII), ORpol. 13(1992) nr 11, s. 17-18.

Naród litewski, który przed wiekami jako ostatni pośród ludów europejskich przyjął chrzest, może obecnie po latach zniewolenia przez wrogie człowiekowi ideologie włączyć się w dzieło nowej ewangelizacji Europy. Jest ona przedmiotem troski Kościoła na Litwie, gdyż służy rozwojowi człowieka, a jej autentyczne urzeczywistnienie możliwe jest tylko przy respektowaniu prawa do wolności sumienia i religii – fundamentu wszelkich praw.

60. *Wezwanie Ojca świętego i przewodniczących europejskich Konferencji Episkopatów do modlitwy o pokój w Europie* (1 XII), ORpol. 14(1993) nr 1, s. 22.

Tragiczna wojna w Bośni i Hercegowinie oraz na Kaukazie i Zakaukaziu stanowią wyzwanie dla całej Europy. Ludzi wierzących zobowiązuje ona do modlitwy o pokój, zwłaszcza gdy zawodzą wszelkie ludzkie starania. Ma temu służyć m.in. spotkanie wyznawców różnych religii w Asyżu.

61. *Europejski człowiek pomiędzy Atlantykiem a Uralem drogą Kościoła* (Przemówienie do przewodniczących Konferencji Episkopatów Europy, 11 XII), ORpol. 14(1993) nr 1, s. 19-21.

Rada Konferencji Episkopatów Europy – której prace są przejawem kolegalności biskupów – obejmując swym zasięgiem wszystkie kraje Europy, winna stać się europejskim centrum apostołatu, służąc wszystkim Kościołom lokalnym i jedności Kościoła w „świecie europejskim”. Ważnym tego przejawem – po upadku dyktand systemów – jest podjęcie kwestii społecznej według potrzeb obecnego czasu, pamiętając jednak, że pierwszorzędnym powołaniem chrześcijan jest świadczenie o Chrystusie ukrzyżowanym i zmartwychwstałym.

1993

62. *List [...] Europa orientalis*, (15 I), ORpol. 14(1993) nr 4, s. 5.

W związku z zachodzącymi zmianami w Europie Wschodniej dotychczasowa Komisja „Pro Russia”, której zadaniem była opieka nad katolikami zamieszkującymi kraje b. Związku Radzieckiego, wyznającymi swą wiarę pośród prześladowań, zostaje przekształcona w Stałą Komisję Międzydykasterialną ds. Kościoła w Europie Wschodniej. Zajmować się ona będzie Kościołami obrządku łacińskiego i wschodniego oraz popieraniem dialogu z chrześcijanami prawosławnymi.

63. *Zadania Rady Konferencji Episkopatów Europy* (Do członków Rady Konferencji Episkopatów Europy, 16 IV), ORpol. 14(1993) nr 7, s. 30-32.

Rada powstała jako jeden z owoców Vaticanum II, zajmując się początkowo zagadnieniem odnowy posoborowej. Z czasem zaczęła w większym stopniu zajmować się problematyką europejską, co staje się coraz bardziej aktualne, zwłaszcza w świetle wydarzeń 1989 roku. Kościół, między innymi poprzez działalność Rady, pragnie przyczynić się do rozwoju kontynentu, ożywiając w nim to, co się nazywa „duszą Europy”. Wyraża się to poprzez głoszenie Ewangelii i solidarności.

64. *Zadania dyplomatów w nowej sytuacji Europy* (Do Korpusu Dyplomatycznego, Wilno 5 IX), ORpol. 14(1993) nr 12, s. 14-16.

Właściwie pojęta służba dyplomatyczna nie ogranicza się do obrony partykularnych interesów poszczególnych krajów. Postawa solidarności, która po II wojnie światowej przyczyniła się do rozwoju demokracji zachodnich, winna obecnie obowiązywać w stosunku do państw przechodzących transformację od komunizmu do demokracji i gospodarki rynkowej. Jednym z zadań służby dyplomatycznej jest prowadzenie dialogu, który przyczynia się do budowania społeczności międzynarodowej opartej na przestrzeganiu praw człowieka.

1994

65. *Polska broniła chrześcijańskiej przyszłości Europy* (Orędzie [...] z okazji 50. rocznicy bitwy o Monte Cassino, 18 V), ORpol. 15(1994) nr 6-7, s. 54-56.

Monte Cassino związane z imieniem św. Benedykta, patrona Europy, stało się symbolem zmagania dwóch radykalnie odmiennych programów. Pierwszy dążył do wykorzenienia Europy z jej chrześcijańskiej przeszłości; drugi bronił tradycji chrześcijańskiej i „ducha europejskiego”. Po wojnie na Zachodzie nawiązano do tego drugiego programu. Nie mogła uczynić tego Polska, która uczestnicząc w zwycięskiej koalicji znalazła się w sytuacji pokonanych.

66. *Bóg jest po stronie uciśnionych* (Homilia podczas mszy świętej o pokój na Bałkanach, 8 IX), ORpol. 15(1994) nr 11, s. 10-13.

Bóg, Ojciec ludzkości, dał ludziom swojego Syna, który przynosi pokój. Modlitwa „Ojcze nasz”, której swoich uczniów nauczył Chrystus, jest zarazem wyznaniem wiary w powszechne braterstwo wszystkich ludzi. W obliczu tragicznej wojny w Bośni i Hercegowinie, przynoszącej śmierć, zniszczenie i nienawiść, jest to wspólne błaganie – żywych i umarłych – o pokój i pojednanie.

67. *Do prezydenta Republiki Bośni i Hercegowiny* (8 IX), ORpol. 15(1994) nr 11, s. 13-14.

Sarajewo należy do tych miejsc w Europie, które symbolizują dramat naszego wieku; podziały i konflikty kontynentu znajdowały tu swoje szczególne odzwierciedlenie. Przełom 1989 roku, który większość krajów byłego obozu socjalistycznego przyniósł wolność, krajom bałkańskim przyniósł tragedię wojny. Powinno stać się wspólną troską wszystkich jej uczestników ustanowienie pokoju opartego na przestrzeganiu praw człowieka, zwłaszcza zaś jego prawa do życia. Drogą prowadzącą do tego celu winien być dialog.

68. *Przebaczyć i prosić o przebaczenie* (Homilia podczas mszy św. w Zagrzebiu, 11 IX) ORpol. 15(1994) nr 11, s. 21-23.

Historia, kultura, religie, a także położenie geograficzne narodów zamieszkujących Półwysep Bałkański narzucają, jako perspektywę dziejowego realizmu, dąże-

nie do pokoju. Aby go urzeczywistnić, Kościół w Chorwacji jest wezwany do wypełnienia imperatywu płynącego z modlitwy „Ojcze nasz”, zawierającej w sobie program społeczeństwa nie tylko wykluczającego przemoc, lecz także zbudowanego na zasadach braterstwa, czyli kultury solidarności.